

jellemző tulajdonságain kívül és fordítva, tehetségesebb leányok a női tulajdonságok mellett fiúakat is mutatnak.

*

A szociális tudat fejlődési fokozatai. A «*Säemann*» 1911-i évfolyamában avval a kérdéssel foglalkozik *A. Fischer*, hogy mennyi az eredendő szociális hajlandóság a gyermekben, mennyire támogatja a nevelés ilyen irányú törekvéseit, milyen sorrendben, milyen mértékben nyilatkoznak meg a gyermek természetes fejlődésében a szociális érzelmek. A kicsi gyermek, aki még másokat nem tud megkülönböztetni, tehát nem is öntudatos, sem nem önző, sem sem altruista. Lassankint, a megszokott környezet személyeinek és tárgyainak felismerésével, az idegeneknek, másoknak megkülönböztetésével fejlődik ki bizonyos otthonias érzés a megszokottal szemben, amelyet gyakran tulajdonítanak hálás gyöngédségnek, pedig ez az érzés, az ismerősnek való örülés magában még nem szociális részvét. Az első év folyamán nyilatkoznak meg az igazi szociális érzelmek első csirái, akár utánzás alapján keletkeztek, akár a környezet viselkedésének visszahatásai gyanánt. Ezek az első megnyilatkozások tompák: hozzászokás az emberekhez, ösztönszerű húzódás avval szemben, aki fájdalmat okozott, a gyöngédség vagy zárkózottság ébredései aszerint, hogy jól bánnak-e a gyermekkel vagy bátortalanná teszik. Már a beszéd előtti korban megtaláljuk a gyermekek között mindazon típusok alapjait, amelyekkel felnőttek között találkozunk. Ennek egyik oka mindenesetre veleszületett hajlandóság, de emellett a szülők korán megpróbálják a gyermeket barátságosságra és engedelmességre szoktatni, mindennap megpróbálnak vele kapcsolatba lépni és a gyermek is folyton szerez tapasztalatokat. A járás és beszéd az aktív társaságra-képesítés két főszköze; ekkor már a gyermek maga kereshet társaságot, kezddhet társalgást, résztvehet közös játékokban és munkákban, úgy hogy sokféle kapcsolatai keletkezhetnek, azonkívül pedig ki is tudja fejezni, ami szociális hajlandóság, vágy, érzelem van benne, egyben pedig megkezdődik az az iskola, amelyben ezentúl meg lehet szilárdítani a közösség javára szolgáló reakciókat és szokásokat, a károsakat pedig lehet javítani vagy elnyomni.

A normális gyermek egy éves korában sem nem társaságszerető, sem nem szeret egyedül lenni, nyugodt közömbösséggel veszi tudomásul, ha foglalkoznak vele, de ép oly meglegedetten, ha nem nagyobb meglegedéssel, tud egyedül is játszani. Megfigyelhetjük lassankint a fájdalom iránt való részvétnek, a kedélyes ingerkedésnek, a segítségnek, a bizalomnak az ébredését, a haragnak, pillanatnyi bosszúnak, támadásnak közvetlen kitérőseit, az önkényes, önféjű, ok-

vetetlenkedő cselekedetek mellett azokat is, amelyek alkalmazkodás vagy igazi engedelmesség következményei, a becsvágy és vetélkedés jeleit. Nem olyan egyszerűen keletkeznek más szociális gerjedelmek: a személyes becsület érzésének, a tekintély érzésének csak ezután kell kifejlődni megfelelő bánásmód, a gyermek részleges felvilágosítása alapján; valószínűleg a hazugságot, a képmutatást is kívülről keltik fel a gyermekben. Még bonyolultabb feltételek között keletkeznek az öntudat elfajulásai: ostoba kérkedés, káröröm, a bosszúvágy maradandó szokássá váló alakjai, a képmutatás, a mások fájdalmán való örömből eredő gonoszság. Csak az iskolázás korában fejlődnek ki teljesen a gyermekeknél a társadalmi állás különbözőségére vonatkozó megnyilatkozások és indulatok, de a szülők példája, vagy megfelelő felvilágosítás már korábban is felébreszti ezeket. Azok között a tényezők között, amelyek a 2. és 7. év között befolyással vannak szociális érzelmek és kapcsolatok kifejlődésére, fontos szerepe van a rendszeres szoktatásnak és a játéknak.

Az iskolázás alatt valamennyi szociális érzelem és kapcsolat revidéálódik és újra alapozódik a növekvő tapasztalatnak és folytonosan mélyedő okulásnak, nevezetesen a vallásos és erkölcsi oktatásnak a befolyása alatt, ösztönökből és szokásokból tudatos, önkéntes cselekvésekké válnak. A 7—14. éves korban ugyanis folyton növekszik az a képesség, hogy el tudjuk képzelni az idegen lelki életet a miénktől eltérő alakulataiban is, tervszerűen gyakorlódik a mások helyzetébe képzelésre való hajlandóság, azonfelül a gyermek mind több emberrel érintkezve, magától jut lélektani megfigyelések szükségességére. A modern reformmozgalom ezt ki is akarja használni. Eddig ugyanis az iskola alkalom volt szociális ismeretek, érzelmeknek és kapcsolatok keletkezésére, a reformmozgalom azonban át akarja alakítani az iskolát olyan helyé, ahol tervszerűen fejlesztik az értékes szociális hajlandóságokat és nemcsak felvilágosít a társadalomról és a társadalmi erényekről, hanem a megfelelő cselekvéseket is gyakoroltatja.

Teljes érettséghez csak a serdülő korban jut a szociális tudat, ami könnyen érthető, ha meggondoljuk, hogy az agy növekedésének ez az utolsó nagy szakasza, ebben a korban szerződnek az első önálló tapasztalatok. E korban a szociális tudat fejlődésének főjelensége más emberek értékének felismerése létezésük és minemőségük egyszerű tudata mellett. Evvel kapcsolatos az emberi közösségek értékelése és az odaadás, a lelkesedés e közösségek iránt. Ebben a korban gyökereshetik meg a hazafiúi érzelmek tömege és így helyes gondolat, hogy az ú. n. állampolgárságra nevelés szervéül az ismétlő iskolát akarják megnyerni.

A lélektani elemzés azt mutatja tehát, hogy a társas életre

való hajlandóság ma az emberiség öröklött kincse, hogy az altruisztikus hajlamot ép úgy előre fel kell tételeznünk, mint az önzőt, hogy az altruisztikus érzelmek egész seregét a nemi ösztönből levezetni lehetetlenség és hogy ahol hiányzanak az altruisztikus hajlamok, ott lehetetlen az önzést altruizmussá alakítani, legfeljebb külsőleg veheti magára az altruizmus képét.

*

A Montessori-féle módszer egy első osztályban.

A római hatóság megengedte *Sibios Massa* tanítónőnek, hogy kísérletképpen megpróbálkozzék a Montessori-féle módszer alkalmazásával egy községi iskola első osztályában. Az eredményről a *Rivista Pedagogia* 1911. évfolyamában számol be az osztályvezető tanítónő és beszámolója igen lelkesen emlékezik meg erről az esztendeig tartó kísérletről. Olyan tanulókat vettek csak fel, akik elmúltak hatévesek, vagy dec. végéig be voltak töltendőik hatodik évüket. Egy testi-lelki fejlődésben nagyon elmaradt kilenc éves és két ötéves gyermek volt csak kivétel. A beírt 31 tanuló közül tényleg csak 21 látogatta az iskolát.

Az osztály október végén nyílt meg. A módszer alapelve a testi, értelmi és erkölcsi szabadság. Ennek tudatát a tanulók lelkébe vésní nem volt egészen könnyű, mert ovodai életük már meggyökeretett bennük bizonyos helytelen fogalmakat, amelyeket előbb ki kellett onnan küszöbölni. Így a fegyelmet eleinte nem tudták megkülönböztetni a mozdulatlanagságtól és halotti csendtől. A tanítónő főgondja az volt, hogy a tanulók az iskolában a mindennapi élettel bensőleg kapcsolatos életet éljenek. Ezért először ügyességi gyakorlatokhoz, izmaik foglalkoztatásához, gyakorlati tevékenységekhez szoktatta őket hozzá. Évvel kapcsolatosan nemcsak aktív fegyelmet sajátítottak el, amely nem korlátozta szabadságukat, hanem nagyon meg is szerették az iskolát.

A tanítás tulajdonképeni anyagára csak január közepén került a sor, de öt hónap teljesen elegendő volt arra, hogy a kitézött célt elérjék. Mindenekelőtt az érzékek gyakorlásával kezdték, úgy hogy lassankint hozzászoktak a tanulók ahhoz, hogy környezetüket megfigyeljék. Így ezekben a gyakorlatokban, mint a tanítás egész folyamán az összmunkásság elve uralkodott. A tanulók a maguk szabad tevékenységével minden ismeretüket, maguk vontak megfigyeléseikből következtetéseket és ez a legjobb biztosítéka az ismeretek megmaradásának és könnyű felújulásának. Másik vezetőelv volt, hogy az új ismeret lehetőleg sok érzéket foglalkoztasson, a látást, a hallást és a tapintó-mozgató-központokat egyaránt. Az olvasás-tanításban jó szolgálatot tett ezért a mozgatható betűkből álló betűsor. Ennek a segítségével maguk a gyermekek állítottak össze szavakat,